

Hinduizm ve İslâm Tasavvufuna Yaklaşımı ile

Hindistan'ın Ünlü Türk Bilgini Şehzade Dârâ Şükûh¹

Berna Karagözoğlu²

ORCID / 0000-0001-7867-4724

Öz

17. Yüzyılda hoşgörölü yaklaşımı ile tanınan Babürlü padişah Celaleddin Ekber (1556-1605), Agra'yı başkent yapmıştır. O dönemde beş yüz bin nüfuslu Hindistan'ın en büyük şehirlerinden birisi olan Agra'da ulema, din bilgini ve filozoflar, Ekber'in önderliğinde bir araya toplanarak araştırmalar yapmışlardır. Bu araştırmalar neticesinde Hindistan'da var olan Hindu, İslâm, Zerdüşt, Hıristiyanlık ve Sikh gibi dinler arasında uzlaşma noktası bulmaya çalışılmıştır. Sufi hareketi ise on dördüncü ile on altıncı yüzyılın sosyo-din hareketidir. Tasavvufun manevî misyonu, öncelikle Hindistan'da, Müslüman yöneticilere politik hakimiyetlerinde yardımcı olmak ve İslam'ın yayılmasını sağlamaktır. Bu sebeple mutasavvıflar Müslümanlara fetihleri sırasında eşlik etmişlerdir. Mutasavvıfların öğretilerinin özü sevgiyle ve bağlılıkla insan ruhunun Allah ile birleşmesidir. Vedantik felsefe ve Hint Budizmi üzerine yoğun çalışmalara sahip olan Müslüman din adamları, çeşitli dini metinde buluşmuş, Hindistan'ın büyük bilgeleri ile temas kurmuş ve Hint dinini çok yakından idrak edebilmişlerdir.

Ekber, uzun saltanatı boyunca Hint alt kıtasının tüm şehirlerinde barış ve refahı sağlayabilmek için dinlerin bileşiminden “İlahi Din” adı ile adlandırdığı yeni bir dinî ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Ekber'in ortaya koyduğu bu çalışma İmam Rabbani gibi pek çok İslâm bilgininin tepkisine yol açtığı gibi padişahlardan Şah Cihan ve Evrengzib de Ekber'in bu

¹ “Ünlü Türk Bilgini Dara Şükûh” III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, Bakü, Azerbaycan 25-27 Mayıs 2016, 'da sunulmuş yeni ilâvelerle makale haline dönüştürülmüştür.

² Yrd.Doç. Dr.,Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, brnkrzgzl@gmail.com

fikrine karşı çıkmıştır. Ancak Şah Cihan'ın oğlu Dârâ Şükûh (1615-1659) Ekber'in din ve ilim konusundaki düşüncelerini benimsemiş, padişah Ekber'den devraldığı bu mirası babasının tepkisine rağmen yaşatmaya çalışmıştır.

Görüldüğü gibi Hindistan, tüm dinleri eşit gören Ekber, Cihangir, Dârâ Şükûh gibi hoşgörülü Müslüman yöneticileri tarafından idare edildiği gibi uzun soluklu bu yönetim sürecinde Evrengzib (Âlemgir) ya da Şah Cihan gibi radikal düşünceye sahip, Sünni yöneticiler tarafından da yönetilmiştir.

Dârâ Şükûh'un çalışmaları iki kısımda sınıflandırılmıştır. Birinci kısım Azizler ve Mistisizm konulu çalışmalar başlığında toplanırken ikinci kısım ise Hinduizm ve Sanskritçeden Çeviriler başlığında toplanmıştır. Azizler ve Mistisizm ile ilgili çalışmalarını Sefînetü'l-Evliyâ, Sekînetü'l-Evliyâ, Risâle-i Haknûma, Tarikâtü'l-Hakikât, Hasanatü'l-Ârifîn, İksir-i Â'zam (Divan-ı Dârâ Şükûh) isimli kitaplarla ele almış, Hinduizme dair görüşlerini Mecmau'l-Bahreyn ve Mukâleme-i Baba Lâl ve Dârâ Şükûh isimli kitaplarında toplamış, Yoga Vasista, Sırr-ı Ekber (Upanişadlar), Bhagwat Gita gibi aslı Sanskritçe olan eserleri ise Farsçaya çevirmiştir.

Çalışmamızda Türk bilgin Dârâ Şükûh'un şahsiyeti, ismi zikredilen eserleri ve tasavvufa olan bakış açısı anlatılacaktır.

Anahtar kelimeler: Dârâ Şükûh, Hinduizm, Hindistan'da dini inançlar, Hindistan, Farsça eserler.

Prince Dara Shukoh, the Famous Turkish Scholar of India and his Approach to Hinduism and Islamic Mysticism

Berna Karagözoğlu³

ORCID / 0000-0001-7867-4724

Abstract

Baburî emperor Shah Jalal-ud-din Akbar (1556-1605), who is known for his tolerant approach, designated Agra as the capital city of India in the 17th century. At that time, Agra was one of India's largest cities with a population of five hundred thousand people, where the many religious scholars and philosophers came together and conducted research under the leadership of Akbar. The aim of the research was to establish conciliation between religions such as Hindu, Islam, Zoroastrianism, Christianity and Sikh in India. The Sufi movement was also a socio-religious movement of fourteenth to sixteenth century. The spiritual mission of mysticism is primarily to help Muslim leaders in their political dominance in India and to spread Islam. For this reason, the Sufis had accompanied the Muslim conqueror in their conquest. The essence of the teachings of Sufi is the union of the human soul with Allah with affection and loyalty. The Muslim clerics, who had works on Vedantic philosophy and Indian Buddhism, met in various religious texts, contacted the great intelligence of India and were able to grasp Indian religion very closely. Akbar tried to establish a new religion what he called "Divine Religion", by combining several religions, in order to ensure peace and prosperity in all the cities of the Indian subcontinent during his long reign. However, Akbar's ideas caused reactions of many Islamic scholars such as Imam Rabbani, as well as Shah Jahan and Shah Aurangzeb. However, Dara Shukoh (1615-1659), the son of Shah Jahan, embraced Akbar's ideas about the religion and science and tried to keep his values alive, despite the reaction of his father.

As you can see, India was ruled by tolerant Muslim rulers such as Akbar, Jahangir and Dara Shukoh, who regard all religions equal, as well as Sunni rulers with radical ideas such as Aurangzeb (Alamgir) or Shah Jahan during its long history. The works of Dara Shukoh were classified in two parts. The first part was collected under the heading of Saints and Mystics, while the second part was presented under the heading of Hinduism and

³ Yrd.Doç. Dr.,Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, brnkrzgzl@gmail.com

Translations from Sanskrit Language. Safinat ul-Aulya. Sakinatu'l-Aulia Risale-i Haqnûma, Tariqatu'l-Haqiqat, Hasanatu'l-Arifîn, İksir-i A'zam (Divan-ı Dara Shukoh) He translated original Sanskrit works into Persian, such as Majmau'l-Bahreyn ve Muqalame-i Baba Lal and Dara Shukoh Yoga Vasista, SIRR-i Akbar (Upanishadlar), Bhagwat Gita.

In our study, the personality of the Turkish scholar Dara Shukoh, his works and his approach to sufism will be examined.

Keywords: *Dara Shukoh, Hinduism, Religions in India, India, Persian works.*

Giriş

Babür Hanedanlığı dönemi Hindistan'ı felsefenin, bilimin, mimarinin, tıbbın ve pek çok sanat dallarının teşvik ve himâye edildiği bir dönem olarak tanınmıştır. Zira gelmiş geçmiş tüm padişahlar ve hanedanlık bu sanat dallarıyla şahsen ilgilenmişler ve yeteneklerini eserleri ile ortaya koymuşlardır. Şiir ve edebiyatla iç içe olan bu toplumun resmi ve edebî dili Farsçadır. Dinî konulardaki çalışmalar, Arapçanın yanı sıra Farsça ve Hint-Avrupa dilinin Hindistan kolunu oluşturan kadim dillerinden olan Sanskritçede de yazılmıştır. Sanskritçe yazılmış olan kutsal kitaplar ve Hintçenin klasik eserleri, Ekber'in ortak bir din oluşturma fikri ile Farsçaya çevrilmiştir. Lahor, Delhi, Agra, Patna, Benaras gibi şehirler, tasavvuf ve Hindu inancına ait görüşlere sahip şair, edip ve yazarların yetiştiren şehirlerdir. Dârâ Şükûh da, Hinduizm ve İslam'da var olan tasavvuf inancını benimsemiş ve iki inancın ortak sentezinden oluşan eserler kaleme almıştır. Ülkemizde Türk bilgin Dârâ Şükûh, eserleri ve onun dinî konulardaki yaklaşımları hakkında yeteri kadar çalışma yapılmamıştır. Makalemiz onun hayatı ve eserlerinin tanımına yönelik anlatılardan oluşmaktadır.

Hindistan'da İslâm, Hıristiyan, Hindu, Budist, Sikh, Zerdüşt ve Cayan gibi birçok din ve inanç mevcuttur. Hinduizm'in temelleri ise Veda⁴ dinine ve Brahmanizm'e dayanmaktadır. Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletinde bulunan Varanasi eski adıyla Benares, Hinduların kutsal şehri olarak kabul edilmektedir. Hindulara göre Ganj Nehri, insanı günahlarından arındıran ibadetlerin yapılması için ülkenin her yanından gelen misafirlere Varanasi'de asırlardır ev sahipliği yapmaktadır. Tanrı Şiva'nın da inayetine Varanasi'de kavuşması durumu halk arasında yaygın bir inanıştır. Bu bakımdan Varanasi şehri Hintliler için kutsal bir şehir olup, Hinduizm'in merkezi konumundadır.

Hinduizm'de var olan temel inançlardan tenasüh inancı; ruhun bir bedenden başka bir bedene geçişine olan inanıştır. Arapça n-s-h kelimelerinden türeyen tenasüh kelimesi nefsin, beden yok olmasından dolayı yeni bir bedene intikal etmesi anlamına gelmektedir. Ruhun başka bir bedende yeniden doğuşu, için Türkçede “tekrar doğuş”, “ruh göçü” gibi kavramların yanı sıra, Latince kökenli Fransızca bir kelime olan reenkarnasyon terimi de yaygın olarak kullanılmaktadır Batı terminolojisinde ise “metempsychosis”, “transmigration”, “reincarnation”, “palingenesis” ve “rebirth” kelimeleri; Hinduizm ve Budizm gibi doğu dinlerinde ise “samsara” ve daha çok hulûl fikriyle ilişkili olan “avatar” kelimeleri ruh göçü inancını ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır.⁵

Hinduizm'de varlıkların ruhları, öldükten sonra başka bir varlığın bedenine dönebilirler. Tenasüh yoluyla ruhların yükselmeleri düşünüldüğü gibi, kişilerin yaşarken yaptıkları işlere göre ölümlerinde ruhlarının aşağı derecelere indiği de kabul edilir. Hinduizm'de dinî inanış emir ve yasaklar mukaddes kitap Manava Dharina Şastra'da yazılmıştır. Bunun dışında Brahmana, Upanişad, Purana, Mahabharata ve Ramayana isimli

⁴ Vedalar (Sanskritçe: वेद), Aryan Din Edebiyatının Tamamını İçine Alan Bir Terimdir. Hinduizm Dinine İnananlar İçin Kutsaldırlar Ve Yine Bu Dine İnananlar İçin Açığa Çıkmış Bilgidirler. Veda Kelimesi Bilgi Manasına Gelir.

⁵ Güngör Özcan- Aksoy Erdal “Sosyolojik Açıdan Alevi/Bektaşilerde Tenasüh İnancı” Tük Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi 2012, s.2.

kitaplar da kutsal kitaplar arasında anılmaktadır. Sonraki yüzyıllarda bazı değişiklikler gösteren ancak günümüze kadar ulaşan Vedalar ise M.Ö. 1200-500 yılları arasında Hint yarımadasını işgal eden Ârilerin dinî inancı hâline gelmiştir.⁶

Bünyesinde farklı inanç ve dinleri barındıran Hindistan, Ekber Şah'ın yönetimi zamanında dinî açıdan hoşgörü esasına dayalı bir dönemi yaşamıştır. Ekber Şah, din âlimlerini toplayarak tüm dinlerin en belirgin özelliklerini içine alan Din- i İlahi adıyla yeni bir din oluşturmaya çalışmıştır.⁷ Bu dönemde din, astronomi, edebiyat ve birçok alanda yazılmış kitapların çevirileri Sanskritçeden Farsçaya yapılmıştır. Hatta birçok Müslüman âlim Sanskritçe öğrenmiş eserlerinde ağırlıklı olarak tasavvuf konusunu ele almıştır.

Dârâ Şükûh tıpkı amcası gibi farklı dinlerden bilgileri toplayarak bu dinleri ayrıntılarıyla incelemiş, Sanskritçe'yi de öğrendikten sonra Benaras Panditlerinin (Hindu dinî âlimi) yardımları ile Upanişatlar, Yoga Vasista ve Bhagwat Gita isimli eserleri Farsçaya çevirmiş ayrıca Hindu mitolojisinde var olan Vedanta felsefesini, tasavvufu, Palm, Gospel, Pentateuch'yu incelemiştir.⁸

1-Dârâ Şükûh'un Hayatı

Muîn Çiştî hazretinin dergâhı Ecmir'de bulunmaktadır. Dönemin önemli padişahları ve şahsiyetleri büyük din âlimi Muîn Çiştî'yi sık sık ziyaret etmiş ve onun fikrini almak istemişlerdir. Şah Cihan da Çiştî hazretlerinin yanına birkaç defa giderek, Allah'tan ona bir erkek evlat vermesi için kendisine dua etmesini istemiştir. Çünkü Şah Cihan'ın Dârâ Şükûh'tan önce kızları dünyaya gelmiştir. Bir süre sonra Çiştî hazretlerinin de duasıyla Şah Cihan muradına ermiş ve 1615'te bir erkek evlada sahip olmuştur. Cihangir oğluna Sultan Dârâ Şükûh ismini koymuştur. Dârâ Şükûh, babasından ve önemli âlimlerden ilim

⁶ Nakşi Bendi Tarikâtı ve Mürşitler Silsilesi, <http://www.islamdergisi.com/genel/naksibendi-tarikati-musitler-silsilesi-mevlana-halide-kadar/> l(Erişim 31/01/2013).

⁷ Reis Bedriye."XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlahî Tartışmaları Ve İmâm 2006,. s. 219.

⁸ Hasret Jit Bikrama, Dara Shukuh Life and Works. Indian Press, Allahabad 1953, s.35.

öğrenmekle kalmayarak batınî ve zahirî ilimlere karşı da ilgi duymuştur. Zaman içerisinde onun dinî konulardaki bilgisi, onu İslam ve Hindu dinlerini kıyaslamaya sevkmiştir. Hocalarına derin saygı besleyen Dârâ Şükûh'un kalbinde, zahirî ilimler hocası Mirek Şeyh'in yeri farklıdır. Ona duyduğu bu sevgiyi Dârâ, Sefînetü'l- Evliyâ isimli kitabında anlatmaktadır. Bir süre sonra Dârâ Şükûh, Şeyh Ahmet Dehlevî'nin de yanında bulunmuş onun da talebesi olmuştur. Sekînteü'l-Evliyâ isimli eserinin baş kısmında da hocası Ahmet Dehlevî'den bahsetmektedir. Dârâ'nın, çocukluk dönemlerine dair geniş bilgiye ise ulaşamamaktadır⁹ Dârâ Şükûh, dönemin diğer aydınları gibi farklı alanlardaki ilim ve sanata aşırı merak duymuş, ancak Hint ve İslâm tasavvufu onun hayatını en derinden etkileyen çalışmaları yapmasına zemin oluşturmuştur.

Dârâ, hocalarından Sanskritçe öğrenmiş ve Sanskrit dilinde yazılmış kutsal kitapları Farsçaya çevirmiştir. Upanişatlar, onun en değerli çeviri eserlerinden birisidir. Dârâ sadece İslâm dinî aydın ve âlimlerinden dersler almamış, Hindu hocası Baba Lâl'in yardımlarıyla da Hint felsefesi konularında da bilgiler edinmiştir. Özellikle Mecmau'l-Bahreyn isimli eserinin yazımı sırasında hocası Baba Lâl'in büyük desteğini aldığını dile getirmiştir.¹⁰ Ayrıca Molla Abdul Reşî'ten hat ve güzel yazı dersleri almış ve babasının da desteği ile nestâlik hattında ilerleme kaydetmiştir. Hat ve güzel yazı derslerinin yanı sıra önemli nakkaşlardan da nakkaşlığı öğrenmiştir. Bu bakımdan Dârâ Şükûh'un adını dönemin önemli nakkaşları arasında saymak mümkündür. Dârâ Şükûh, edebî çalışmalarında kalemin ne denli güçlü olduğunu da ispat etmiştir. Kısacası o, yaşamı boyunca tüm din, inanış ve mezheplerden oluşan âlim, mütercim, edebiyatçı ve yazarlar ile bir arada çalışarak değerli eserler vermiştir.

Dârâ Şükûh, babası Şah Cihan ve annesi Mümtaz Mahal'in isteği üzerine Cihangir Şah'ın ikinci büyük oğlu olan Sultan Perviz Mirza'nın kızı Nadire Begüm ile evlendirilmek istenmiştir. Bu evlilik Mümtaz Mahal'in vefatı ile bir seneyi aşkın bir süre geçtikten sonra

⁹ Campo Juan E, Dara. Infobase Publication, New York. 2009, s.43.

¹⁰ Hasret Jit Bikrama, Dara Shukuh Life and Works. Indian Press, Allahabad. 1953, s.71.

mümkün olmuştur. Dârâ Şükûh daha sonra ard arda doğan çocuklarını kaybetmiş, ömrünün orta yaşlarında Kâdirîyye tarikâtına katılarak Kâdirîyye şeyhlerinden Molla Şah'ın talebesi olmuştur. Zamanla hocası Molla Şah ile Dârâ Şükûh'un arasında dostane bir ilişki gelişmiş ve birbirleri için samimi ifadeler kullanmışlardır. Aralarındaki bu güçlü bağa dayanarak hocası Molla Şah, Dârâ Şükûh için övgü dolu gazeller yazmıştır. Dârâ, diğer eserlerinde hocalarından bahsettiği gibi Munesu'l-Ervâh isimli kitabında da Kâdirîyye Tarikâtına ve Muîn Çiştî hazretlerine olan bağlılığını dile getirmeyi unutmamıştır.¹¹

O, Şah Cihan'ın en sevdiği ve değer verdiği oğullarından birisidir. Onun Dârâ'ya gösterdiği fazla ilgi ve muhabbet diğer çocukları arasında kıskançlığa neden olmuştur. Şah Cihan'ın hastalığı sırasında Dârâ'ya duyulan kin ve nefret daha çok öne çıkmıştır. Timur geleneklerini sürdürme konusunda titiz davranan kardeşler, Dârâ Şükûh'un Hint felsefesiyle örtüşen yaşamını tasvip etmemektedirler.

Bilindiği gibi Şah Cihan'ın en aziz oğlu Dârâ Şükûh, savaş kabiliyeti en güçlü olan oğlu ise Evrengizib'tir. Bu iki kardeş arasında bir süre sonra taht kavgası başlamış, iki kardeşin inançları, fikirleri ve davranışları birbirinden tamamen farklılık göstermiştir. Şah Cihan'ın kızları ise erkek kardeşlerine duydukları muhabbet ve düşkünlük ile kendi aralarında ayrılığa düşmüşlerdir. Cihan Arâ Begüm, Dârâ Şükûh'un tarafında; Ruşen Arâ Begüm ise Evrengizib'in tarafında, Zib u Govher Arâ Begüm ise şehzade Murat'ın tarafında yer almıştır.¹²

Dârâ Şükûh ve Evrengiz arasında yaşanan taht kavgalarında beş defa savaşılmış her defasında Dârâ Şükûh ordusuyla Evrengizib'e yenik düşmüştür. Savaşları kazanmak için her türlü yolu denese de başarı elde edemeyen Dârâ Şükûh'un ölümü yine Evrengizib'in

¹¹ Mehshar Kemal "Mübahis-i Edyan Der Mecmuau'l- Bahreyn-i Dara Şükuh" Jevahir Lal Nehru University, Mphil Thesis, 2009 s. 19.

¹² Mehshar, Kemal "Mübahis-i Edyan Der Mecmuau'l- Bahreyn-i Dara Şükuh" Jevahir Lal Nehru University, Mphil Thesis, 2009, s.20.

fermanıyla 1659'da kırk dört yaşında iken idam edilerek gerçekleştirilmiştir.¹³ Dârâ Şükûh gerçek bir edebiyatçı, düşünür ve aydın bir kişiliğe sahiptir. Edebî ilimler konusundaki bilgisi zihninin bu alanda gelişmesini sağlamıştır.

Dârâ Şükûh, Mısır asıllı Kâdirî şeyhi Miyan Mir ile tanışmış, onun halifesi Molla Şah Bedahşî'nin müridi olmuş, İbn Arabî, Fahreddin Irakî ve Molla Câmî olmak üzere mutasavvıfların eserlerini incelemiş ve vahdet-i vücûd çizgisinde bir tasavvuf anlayışına sahip olmuştur. Upanişadlar'ın Farsçaya çevirmiş ve onun Kur'an-ı Kerim'de söz edilen "Kitab-ı Mekkûn" (Vâkıa, 56/78) olduğunu ileri sürünce muhafazakâr âlimler tarafından mühlitlik ve küfürle suçlanarak idam edilmiştir.¹⁴

2-Dârâ Şükûh'un Hinduizm'e Bakışı

Dârâ Şükûh dindeki gizemliliği açığa çıkarma konusunda yürüttüğü çalışmalarını her şeyin üstünde tutmuş hatta siyasete ikinci derecede önem vermiştir.¹⁵ O Hinduizm'e farklı bir ruh hali ile yaklaşmıştır. Onun bu yaklaşımı tıpkı doğru bilgiye ulaşmak isteyen bir kişinin tutkulu arayış içinde olması şeklinde açıklanabilir. Allah'ın birliğine dair görüşleri farklı din bilginlerinin izahları ve teoloji kitaplarından edindiği bilgilerin karışımından oluşmaktadır. Ayrıca dinlerdeki doktrinler konusu çalışmalarının somutlaşmış şeklidir. *Mecmau'l-Bahreyn* isimli eserinde Dârâ, bu doktrinleri dörtlükler ile açıklamaya çalışmıştır. İslam'da mistisizm konusunda yaptığı çalışmaların bir özeti ise *Risâle* isimli eserinde toplanmıştır. Ayrıca o manevi aydınlanmanın farklı aşamalarını *Tarikât* isimli eserinde tez olarak ortaya atmıştır. Tüm çalışmalarına ilham kaynağı, onun içinde zapt edemediği baskın duyguları olmuştur.

Dârâ Şükûh'a göre doktrinler, İslam mistisizminde var olan ve neredeyse bütün sufi yorumcuların, özellikle Kâdirîyye ve Çiştî tarikâtı şeyhlerinin kabul ettiği inanışlardır. Dârâ

¹³ Shahid Latif Abdul Qadir Mushtaq Dara Shikoh: *Mystical And Philosophical Discourse* 2013, s.21.

¹⁴ Reis, Bedriye."XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlâhî Tartışmaları ve İmâm, 2006 s.232.

¹⁵ Hasret, Jit Bikrama, *Dara Shukuh Life and Works*. Indian Press, Allahabad, 1953, 36.

Şükûh kendisinde var olan manevî uyumu onlara borçludur. Ona göre manevi uyumda temel prensip özün, gerçek bir bölünme ve ayrışma olmadan imha olmasında mevcuttur. Her şey O'dur ve Allah'tan gayrı bir biçim ya da bir var oluş gerçekleştirilemez. İnsan mutlak varlığın bir yansımasıdır. O tümüdür ve tüm O'nundur. Dârâ Şükûh "Her şeyin O olduğunu fark ettiğin zaman kaçınılmaz olarak sen kendin O'nu takip etmeye başlar ve bilincimizde ise O'na duyulan bağlılıktan başka geriye bir şeyin kalmayacağını biliriz" der. Burada bir kesinlik ve birliğin gerçek varoluşu yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'de açıklamaktadır: "O sizin ruhunuzun içindedir ancak siz O'nu göremezsiniz."¹⁶

3-Dârâ Şükûh'un Çalışmaları

I. Azizler ve Mistisizm Üzerine Çalışmaları

- 1- Sefînetü'l –Evliyâ (1639)
- 2- Sekînetü'l-Evliyâ (1642)
- 3- Risâle-i Haknûma (1646)
- 4- Tarikâtü'l-Hakikât
- 5- Hasanatü'l-Ârifîn (1652)
- 6- İksir-i Â'zam (Divan-ı Dârâ Şükûh)

II. Hinduizm Konulu Çalışmaları ve Sanskritçeden Çevirileri¹⁷

- 1- Mecmau'l-Bahreyn (1655)
- 2- Mukâleme-i Baba Lâl ve Dârâ Şükûh (1652)
- 3- Yoga Vasista

¹⁶ Mehshar, Kemal "Mübahis-i Edyan Der Mecmau'l- Bahreyn-i Dara Şükûh" Jevahir Lal Nehru University, Mphil Thesis, 2009, s.26.

4- Sırr-ı Ekber (1656)

5- Bhagwat Gita (1656)¹⁸

3.1.Azizler ve Mistisizm Üzerine Çalışmaları

a. SEFÎNETÜ'L EVLİYÂ (1640)

Sefînetü'l Evliyâ Dârâ Şükûh'un ilk kitabıdır. Onu yirmi beş yaşında iken yazmıştır. Kitabın yazılış tarihi ve ismi hakkında bilgi notu arka sayfada yer almaktadır. Mukaddime bölümünde evliyâlara ve sufîlere dair duyduğu hürmet ifade edilmiştir. Mutasavvıfların, evliyâların hakkında detaylı bilgi içeren eserin ön sözünde şöyle yazılmıştır. Tarihi araştırma ve inceleme konuları Tabakât-i Sultanî ya da Tarih-i Yâfi gibi tek bir kitapta toplanarak hazırlanmıştır. Ancak tasavvuf ehlî kişilerin yaşamlarına dair bilgiler dağınık halde çeşitli kitapta bahsi geçerek yazılmıştır. Dârâ'ya göre sufîlerin yaşamlarına dair bilgilerinin detaylı olarak bir kitapta toplanmamış olması büyük bir eksikliklerdir. Bu eksikliği gidermek için evliyâların ve sufîleri hayatları ve eserleri bu kitapta toplamıştır.¹⁹

Sefînetü'l-Evliyâ: el Hucvirî'nin Keşfu'l-Mahcup'u; Şeyh Abdül Kadir'in Guniyatu't-Talbaîn ve Fûtuhu'l-Gaib'i; Şerefuddin İsa'nın Cevahiru'l-Esrâr'ı; Ebû Farah'ın Cilau'l-Hatir'ı; Muhyiddin İbn-i Arabî'nin Kitabı'l-Cullas'ı; İmam Abdullah Yafi'nin Tekmele, Raudu'l-Riyahîn ve Neşru'l-Mahasîn'i; Camî'nin Nefahatu'l-Uns; Necmeddin Razî'nin Tefsir ve Bahru'l-Dagaia'sı; Emir Hüseyinî Saadet'in Kanzu'l-Rumuz, Nazhatu'l-Ervâh ve Zadu'l-Musafirîn'i; Şebistarî'nin Gülşen-i Raz'ı, Muhammed Parsa'nın Fasla'l-Hitab'ı; Ebu Neşr Sarrac'ın Kitab-i Lûm'a'sı; Ebubekir Kalabâdî'nin Kitab-ı Ta'rraf'ı; Musa Süleymanî'nin Tefsir-i Hakâik ve Tabakât-i Meşâik'i; Cahdam Hamedanî'nin Hucdetu'l-Esrâr'ı; el Kuşeyrî'nin Risâle-i Kuşeyrîyye ve Letaifu'l-İşarat'ı; El Gazali'nin Tefsir, Yakût el-Tevîl, İhyau'l-Ulûm, Cevahiru'l-Kur'an, Kimya-yı Saadet, ve Mişgatu'l-Envar'ı; el Şibli'nin Şerh-i İma'sı, Ruzbahan-ı Bakli'nin Tefsir-i Arâ'sı; Feriduddin Attar'ın Mantuku't-

¹⁸ Hasret, Jit Bikrama, Dara Shukuh Life and Works. Indian Press, Allahabad. 1953, s.70.

¹⁹ Sefinetu'l-Evliya, The Asiatic Society, Kolkata 1853, s. 15-17.

Tayr, Besurnâme, Şevahiddun-ı Nebeviyat'ı, İlâhinâme ve Tezkiretu'l-Evliyâ'sı; Ebu el-Melâis'in el-Tuhfetu'l-Kâdirîyyesi'nden oluşmaktadır.²⁰

Dört yüz on bir büyük tasavvuf erbabından bahsedilen eser iki yüz sayfadan oluşmaktadır. Eserde peygamber efendimiz, eşleri, kızları, halifeleri ve onların erdemli kişilikleri de anlatılmıştır.

Birinci bölüm: Peygamber efendimizin karakteri, dört halife ve on sekiz imam hakkındadır.

İkinci bölüm: Kâdirîyye tarikâtı ve sufîlerinin durumları hakkındadır.

Üçüncü bölüm: Nakşibendî tarikâtı sufîlerinin durumları hakkındadır.

Dördüncü bölüm: Çiştî hazretlerinin durumları hakkındadır

Beşinci bölüm: Kübrevîyye sufîlerinin durumları hakkında.

Altıncı bölüm: Şehrverdîyye silsilesi sufîlerinin durumları hakkında.

Yedinci bölüm: Müteferrika silsilesi sufîlerinin durumları hakkında.

Sekizinci bölüm: Peygamberimizin hanımlarının durumları hakkında.

Dokuzuncu bölüm: Peygamberimizin kızlarının durumları hakkında.

Onuncu bölüm: Ârif ve sâlihlerin durumları hakkında²¹

Kitabın ilk bölümlerinde Dârâ Şükûh kendisini, Kâdiriyye tarikâtına bağlı hanefî mezhebinden olan bir öğrenci olarak tanıtmaktadır. Tasavvuf büyüklerine duyduğu sevgi ve saygı onu bizzat böyle bir kitabı yazmaya sevk etmiştir. Dârâ Şükûh kitabı yazmaktan dolayı duyduğu mutluluğu bilgilendirme notu olarak kitabın son sayfasına son cümle olarak

²⁰Hasret Jit Bikrama, Dara Shukuh Life and Works. Indian Press, Allahabad. 1953. s: 89.

²¹ Hasret Jit BikramaDara Shukuh Life and Works. Indian Press, Allahabad. 1953, s.10.

düşmüştür. Kitap, miladi 1872’de Agra’da, 1884’de Lucknow’da ve 1900’de Kanpur’da basılmıştır.

b. SEKİNETÜ’L-EVLİYÂ (1642)

Dârâ Şükûh, ömrünün çoğunu Lahor’da geçirmiştir. *Sekînetü’l-Evliyâ* isimli ikinci kitabını da Lahor’da hicri 1642 ‘de yirmi sekiz yaşında iken yazmıştır. Tarih yazıcıları bu eserin gece gündüz yapılan araştırmaların neticesinde ortaya çıkarıldığında bahsetmişlerdir. Kitapta Kâdirîyye tarikâtı meşâyihî Miyan Mir ve Molla Şah gibi zâtlar da anlatılmıştır. Lisanü’l- Allah lakabıyla hitap edilen Molla Şah, Dârâ Şükûh’un feyz aldığı pîrlerinden birisidir. Dârâ Şükûh kitabının tanıtımını şöyle yapmıştır: “Yirmi dört yaşında iken bir gece rüyasında kendisine yeryüzüne gelmiş geçmiş hiçbir padişaha, Allah’ın bu kadar sevgisini gösterdiği görülmemiştir” denilmiştir. O zamanlar da onun Kâdirîyye tarikâtına katıldığı dönemlerdir. Molla Şah’ı kendisine Allah tarafından verilmiş bir hediye olarak görmüş ve döneminin en büyük mutasavvıflarından olduğunu düşünmüştür.²²

Dârâ Şükûh, kitabı yazmaya karar verdiğinde kitabının tasavvuf konularında çalışma yapan bir öğrencinin ihtiyaç duyacağı her bilgiye cevap verebilecek nitelikte olmasını istemiştir. Bu nedenle kitabı oldukça kapsamlı tutmuş, Keşfu’l-Mahcup, Mecmau’l-Buldan, Tarih-i Yâfi, Sahih Müslim, Meşkûte, Bahru’l-Hakâyık, Tefsir-i Selimî, Tefsir-i Ârayeş, Tefsir-i Keşmirî, Fazlu’l-Hitâb, Tekmele, Tefsir-i Hüseyinî ve diğer eserlere geniş olarak yer verilmiştir.²³

Ayrıca Dârâ Şükûh’un Miyan Mir ve Molla Şah ile irtibatları da konu edilmiştir. Dârâ, hocası Miyan Mir’in yanına mülâkat için ilk defa babasıyla birlikte 1633’te gitmiştir. Daha sonra aralarında hoca öğrenci münasebetiyle dostane bir muhabbet gelişmiştir. Onun

²² Alevi Azra Muâsır-ı Cihangirî Hâce Kamgar Hüseyin. Haves Publişeng. Aligarh. 1978, s.35.

²³ Alevi Azra Muâsır-ı Cihangirî Hâce Kamgar Hüseyin. Haves Publişeng. Aligarh. 1978, s.37.

hocalarından şehzade sıfatının yanı sıra tasavvuf konusundaki bilgisinden dolayı övgü dolu sözler duyması onu eserlerini yazmada teşvik etmiştir.²⁴

c. RİSÂLE-İ HÂK NÛMA (1651-1653)

Dârâ Şükûh'un üçüncü eseri olan *Risâle-i Hâk Nûma* h.k.1646'da tamamlanmıştır. Eser, otuz sayfadan oluşmaktadır. Eserde ruhun çeşitli manevî makamları ve bir tarîkâta mertebeyi yükseltebilmek için yapılması gereken davranışlar konu edilmiştir. Eserin önsözünde “*Her kim olgunluk makâmına nail olmazsa O’nu tam tanımış olmaz*” ifadesi yer almaktadır. Eserin giriş kısmında ise, tefekkür ehli kişinin görüşleri, alması gereken tedbirleri, kemâle ermek için gittiği yolda karşılaşılabileceği engelleri nasıl aşacağı, amelinin nasıl olması gerektiği konularında yol gösterici niteliği taşımakta olduğu bilgisi verilmiştir. İslam’daki gizli ezoterik görüşlerin ilk işaretlerinin verildiği eserlerden biri olarak *Risâle-i Hâk Nûma* akıllara gelebilir. Altı bölümden oluşan *Risâle-i Hâk Nûma* 1881’de Lukcnov’da basılmıştır.²⁵

Eserin bölümleri şu şekildedir;

- 1- Âlem-i Nasût’un açıklaması
- 2- Âlem-i Melekût’un açıklaması
- 3- Âlem-i Ceberrût’un açıklaması
- 4- Âlem-i Lahût’un açıklaması
- 5-6. bölümlerinde Hüviyyet’in açıklaması yapılmıştır.

d. TARİKÂTÜ’L- HAKİKÂT

²⁴ Rent, Sing, *Risale-i Tariqatu'l-Haqqat*: Dara Shukoh, Gujranwala, 1895, s.47.

²⁵ Zalli, Menuçehr İştîyak Ahmed -Münşaat-ı Nemekin: Nameha ve İsnad-ı Berguzide, Publisher Zayend Desterbeyuter, Yeni Delhi, 2007 s. 38.

Tarikât'ül-Hakikât özlü küçük bir tezden oluşmaktadır Kitap, manevî yolda birlik konusu üzerine yazılmıştır. Diğer eserlerine göre az bilinmesine rağmen önemli bir çalışmadır. Kitap, bir dönem Risâle-i Maarif adı ile de tanınmıştır. Doktrinlerden oluşan kitabın önsözü bulunmamakta ve kitabın yazım tarihi de bilinmemektedir. Kitap, Bij Lâl Press Gujranwala matbaasında 1875'te üçer tane basılmıştır. Ancak kitabın herhangi bir kopyasına ulaşılması mümkün gözükmemektedir. Risâle-i Tasavvuf adı altındaki başlıkta toplanmış olan kitabın farklı materyallerle oluşturulan baskısının bir kopyası Lahor Devlet Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Lahor'da 1341'de basılmış olan Urduca taşbaskısının metinlerindeki tercümeleleri, Gujranwala baskısından çok farklı değildir.²⁶

Tarîkâtü'l-Hakikât'in ilk bölümünde felsefeden çok duygu yüklü karışık nesirler, şiirler ve karakterlerdeki açıklayıcı bilgiler yer almaktadır. Mistik ve sade bir dille yazılmış, otuz iki rubâi ve yüz yirmi üç beyitten oluşan kitap otuz altı sayfadır. Kitaptan da anlaşıldığı gibi o daha çok Vidanta Mektebi'nin felsefi görüşlerinin etkisi altında kalmıştır.²⁷ Kitabın giriş kısmında insanoğlunun Allah'ın kudreti karşısında zayıflığı ve acizliği konuları kaside şeklinde yer almaktadır. Yazarın amacının tarikatlar hakkında derleme yapmak olduğu belirtilmiştir. Giriş kısmında ayrıca "*Allah inancı ve birliği insanın zekâsının ışığında ve ruhani bilgiye ait aydınlatıcı açıklamalarda yer alır*" cümleleri yazılarak ve şöyle devam etmektedir: "Meleklerin gerçeği ve hayâl gücünün aynadaki yansımalarına tamamıyla rehberlik yapan bütün bu sözler, düşüncenin gizemi ile ilgilidir. Düşüncelerimin apaçık bir şekilde görülebilir kılınmasını sağlayabilmek için ise yazmaktan başka bir yolum yoktur. Düşüncelerimi aktardığım bu esere Tarîkâtü'l-Hakikât adını ümitle verdim. İnsanın inancında yer alan, ancak kendisine uzak gördüğü ve belki de ilk defa tanıştığı bu düşüncelerimi onların onaylarına sunmayı ve kabul etmelerini ümit ettiğim için yazdım" der. Dârâ Şükûh'un diğer

²⁶ Hasret Jit Bikrama, Dara Shukuh Life and Works. Indian Press, Allahabad. 1953 s. 113.

²⁷ Mehshar, Kemal "Mübahis-i Edyan Der Mecmuau'l- Bahreyn-i Dara Şukuh" Jevahir Lal Nehru University, Mphil Thesis, 2009, s.36.

çalışmalarının aksine Tarîkâtü'l-Hakikât'te, bilgenin kendi yolundaki önüne çıkan farklı kulvarlardaki sorunlarla rastgele uzlaşması konusuna değinilmiştir. Yazar, okurlarının zihinsel gücündense akıllarına hitap eden duyguların onları sarmasını istemektedir. Eser ne olağanüstü deneysel ifadeleri içermektedir ne de Risale-i Hak Nümâ'daki doktrinleri. Dârâ, eserini samimi tecrübeleri ve inancındaki gizli etki ile ortaya çıkarabildiğini yazmıştır. Dârâ, eserinde sübjektif dinî deneyimlerini bol ve belirgin olarak göstermiştir. Kendisi ruhanî yönde mükemmellik kazanmış ve sınırsız bilinmeyene daha fazla özlem duymuştur. Bütün çalışmalarına çekicilik katması için gösterişli anlatımlarına dörtlükler, vecizeler ve şiirler serpiştirmiştir. Kitap otuz iki rubâî, yüz yirmi üç beyit ve pek çok farzdan oluşmaktadır. Kitap “menzil ya da bilgelik (Âriflik) yolu aşamaları konularında otuz bölüme ayrılmıştır²⁸

e. HASANATÜ'L-ÂRİFİN VEYA AZİZLERİN VECİZELERİ (1652)

Hasantü'l-Ârifîn isimli bu kitap, Şathiyât ismiyle de bilinmektedir. Dârâ, kitabı otuz sekiz yaşında iken h.k.1652'de yazmaya başlamış h.k.1654'te tamamlamıştır. Kitap, onun evliyâlar, azizler konusu üzerine olan üçüncü çalışmasıdır. Kitapta yüz veciz, yedi aziz ve onların dinî emirlerinin çeşitli gizemlerini anlatmaktadır. Çalışmanın amacı önsözde şu şekilde tanımlanmıştır. “Muhammed Dârâ Şükûh, kendinden geçme ve coşkunluk hallerinden önce Allah'ın birliğinden başka hiçbir fikir zihnimde yer almıyordu, bilgelik yolundaki insanın halleri üzerine yapılmış çalışmaları okumaya âşıktım. Beni bu kitabı yazmaya sevk edenler bazı çıkarıcı, sefil yoldaşların ve bağınaz kişilerin kuru, tatsız ve dar bakış açıları olmuştur. Bu nedenle sapkınlık ve irtidât ile suçlandım. Derlemelerimin Allah'ın birliği konusunda büyük müminlerin vecizeleri ve azizlerin şimdiye kadar edindikleri bilginin gerçekliğinde Hz. Muhammed'in takipçilerini kabul etmelerine rağmen, Ebu Cehil gibi davrananlara gerçek taklitçilere (Deccaller) karşı hizmet eden bir belge niteliğinde olduğunu fark ettim.” *Hasanatü'l-Ârifîn* adını verdiği eserinin, âriflik yolundan giden doğru insan için

²⁸ Hasret, Jit Bikrama, Dara Shukuh Life and Works. Indian Press, Allahabad. 1953 s.113-146.

bir delil ve onu kısır bir dille suçlayanların kendilerini kontrol etmeleri için hazırlanmış bir belge olduğunu belirtmiştir.²⁹

Dârâ Şükûh kendisinin manevî ve dinî tutkularının şüphe ve güvensizlikle büyüyerek endişeye yol açıp, yanlış tanıtıldığıнын farkındaydı. O kendisi gibi düşünen ya da kendisinden daha sağlam ve keskin çizgilere sahip kişilerden kendi düşüncelerine destek olması için onlardan derlemelerinin arasında bahsetmiştir. Bayezîd-i Bestâmî, Şah Bin Abdullah Testerî, Ebu Said-i Hirâz, Cüneyd-i Bağdadî, Ebu Bekir Vasatî, Ahmed-i Gazali, Abdulkadir Geylanî, İbnü'l-Arabî, İmam Zeynü'l-Abidin, İmam Caferi Sadık gibi.

Kitabın Sefinet'ü-l Evliyâ ve Sekînetü'l-Evliyâ isimli kitapların bütünleyicisi gibi olduğu söylenilmektedir. Hindu evliyâ Baba Lâl Bayrakî'nin sözlerine de yer verilen kitap hicri 1891 'de Delhi'de basılmıştır.³⁰

f. DİVANI – DÖRTLÜKLERİ VE MEKTUPLARI

Dârâ Şükûh'un divanı “İksir-i Âzam” başlığında toplanmıştır. Son zamanlarda mevcut olmadığı tahmin edilen eser, Han Bahadır Zafer Hasan tarafından restore edilmiştir.³¹

Dârâ Şükûh gazellerini, rubâilerini bağlı olduğu Kâdirîyye tarikâtından aldığı ilham ile tasavvufî düşüncelerden beslenerek yazmıştır. Yazar Sahaf İbrahim, Dârâ Şükûh'un şiirlerinde değindiği tasavvufî sözleri önemli ve doğru bulmaktadır.

Dârâ Şükûh, irfanî meselelerde meşayihlerine birkaç mektup yazmıştır. Feyyazü'l-Kevânin adlı mecmuada Dârâ Şükûh'un Şah Muhammed Dilrûba ve Şeyh Muhibullah Abâdi'ye yaz yazdığı sekiz mektubundan zikr edilmiştir. Ayrıca onun iki mektubu Sefîne-i Bahru'l-Muhit mecmuasında da yer almıştır. Bu mecmua Berlin Kütüphanesi'nde mevcuttur. Dârâ Şükûh'un mektuplarının bazıları Sermed Kaşânî tarafından Mecmûa-yı Asâr-ı Bâstani-

²⁹ Fischel Walter J. Jews and Judaism At The Court Of Moghul Emperors in Medieval India Islamic Culture 1951 25 c.s.62-63.

³⁰ Ray, Selim-Thomas William Bill, Nuk Keşver Meftau'l-Fetuh, Kanpur, 1867. s.17.

³¹ Hasret Hasret, Jit Bikrama,Dara Shukuh Life and Works. Indian Press, Allahabad. 1953 s:129-158

yi Hind'te 1923'te basılmıştır. Mektuplar sadece Farsça değil Sanskritçede de yazılmıştır. Mektuplar 1939'da Royal Asian Society of Bengal Dergisi'nde yayınlanmıştır. Dârâ Şükûh'un felsefi bakış açısını ortaya koyması bakımından İksir-i Âzam, önemli bir kaynaktır.³² Dârâ, bu eserinde şiir aracılığıyla panteist dünya görüşünü açıklamıştır. Ona göre, insanın kendisi yalnızca Allah'ın yarattığı kulu değil, O'nun özünün bir parçasıdır. Bu nedenle Allah'ı bilmek için insanın kendisini ve özünü tanıması gerekmektedir. Şiirlerinde o insanı bir damlaya, Allah'ı ise bir okyanusa benzetmiştir.³³

Dârâ Şükûh, tasavvufî içerikli çok sayıda mektup yazmıştır. Ona ait iki mektup da Mecmûa-yı Sefîne-i Bahru'l Muhit Dergisi'nde yer almaktadır. Ayrıca onun Der Mecmûa-yı Âsar-ı Bastânî-yi Hind Dergisi'nde 1923'te basılmış, Sürme-i Kaşânî'ye yazdığı mektupları da mevcuttur.³⁴

3.2. Hinduizm Konulu Çalışmaları ve Sanskritçeden Çevirileri

a. MECMAU'L-BAHREYN (1653)

Dârâ'nın kırk iki yaşında iken yazdığı eseri Mecmau'l-Bahreyn³⁵Sanskrit çalışmalarında uzun yıllar geçirmiş ve Benaras'tan çağdaş bilim adamlarıyla Pandit Jagannath Misra, Pandit Kavindracharya ve Banvali Das da dahil olmak üzere çok sayıda Pandit ile birlikte çalışmalarda bulunarak ortaya çıkan bir çalışmasıdır. Dârâ Şükûh'un dinlerde karşılaştırmalar yaparak ortak yönler bulmaya çabalamıştır. O *Mecmau'l-Bahreyn - İki Okyanusun Karıştırılması* (MS 1656) adlı kitabını, "gerçeğin koleksiyonu" olarak tanımlamıştır. Toplum tarafından görüşlerinin kabul edilmeyeceğinin farkında olan Dârâ, bu

³² Schimmel Annemaria Handbuch der Orientalistik. 2. Abt., 4. Bd., 3. Abschn. vii, 303 pp., map. Leiden Köln1980 s.100.

³³Levin S.F.- N.I Semenova (1976). Countries of South Asia; History and Present, Nauka Publishers, Moscow. 1976 s.45.

³⁴ Mehshar Kemal "Mübahis-i Edyan Der Mecmau'l- Bahreyn-i Dara Şükuh" Jevahir Lal Nehru University, Mphil Thesis, 2009 s.31-32.

³⁵ Mehshar Kemal "Mübahis-i Edyan Der Mecmau'l- Bahreyn-i Dara Şükuh" Jevahir Lal Nehru University, Mphil Thesis, 2009 s.12.

çalışmasında yirmi iki konuyu ele almıştır. O sadece Hint felsefesinin panteist terimlerini açıklamakla kalmamış, aynı zamanda Müslüman sûfiler tarafından kullanılan eş anlamlı kelimelere de değinmiştir. Bu çalışmada Dârâ, Vedik felsefe ve tasavvufta var olan nihai hakikat algılamaları üzerinde durmuştur. Sanskritçe ismi ile Samudra Sangma olarak bilinen bu eser, 1708'de tekrar tercüme edilmiştir. Mecmau'l-Bahreyn'in el yazmasına Hindistan kütüphanelerinde sıklıkla rastlanılmaktadır. Kitabın Farsçaya yapılmış çevirileri ve çok sayıda versiyonları mevcuttur. Gocul Prasad tarafından 1872'de Lucknow'da Urduçaya çevirisi yapılmıştır. Mahfuzu'l-Hak ise kitabı Farsçadan İngilizceye çevirmiştir.³⁶

b. UPANIŞADLAR (1657)

Kitap, Upanişatların elli bölümünün tercümesinden oluşmaktadır ³⁷. Tercüme, Dârâ idam edilmeden iki yıl kadar önce hazırlanmıştır.³⁸ O, Upanişadlar'ın Kur'an'da söz edilen "Kitab-ı meknûn" (Vâkıa, 56/78) olduğunu ileri sürünce muhafazakâr âlimler tarafından mühlitlik ve küfürle suçlanmıştır.³⁹

Gerek Ekber'in emriyle yapılan çeviriler gerekse Dârâ Şükûh'un çevirileri Avrupalıları oldukça etkilemiş ve Avrupalı bilim insanlarının ilgisini çekmiştir. 1700'lü yılların ünlü gezgini Fransız François Bernier "Moğol İmparatorluğu'nda Geziler 1656-1668" isimli kitabında şöyle ifade etmektedir: "1658'de Benares Valisi olan Dârâ Şükûh, 1657'de *Sırru'l-Ekber* adını verdiği Upanişadlar'ın Sanskritçeden Farsçaya çevirisini Benares panditlerinden oluşan büyük bir kadro ile yapmıştır.⁴⁰ Ayrı bir ünlü gezgin ve Zend Avesta'nın Batılılarca duyurulmasına vesile olan, Anquetil-Duperron; Fransız M. Gentil'in kendisine gönderdiği ve Bernier'in da Fransa'ya getirdiği Upanişadlar isimli eserin, Farsça

³⁶ Mahfulu'l-Hak M, Mecmau'l- Bahreyn The mingling of the two oceans, Calcutta, Asiatic Society of Bengal. 1929 s.45.

³⁷ Çağdaş, Kemal "Upanishad'lar" Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt XIX, Sayı: 3-4 Temmuz- Aralık.1961, s.143-163.

³⁸ Mahfulu'l-Hak, M (Mecmau'l- Bahreyn s. 45 The mingling of the two oceans, Calcutta, Asiatic Society of Bengal. 1929 s.26-27.

³⁹ Reis, Bedriye" XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlâhî Tartışmaları Ve İmâm 2006 s. 232

⁴⁰ Francois Bernier. Travels in the Mogul Empire, AD 1656-1668, trans. by Archibald Constable on the basis of Irving Brock's version, ed. by Vincent A. Smith. Delhi: Low Price Publications, 1994.

çevirisini önce Fransızcaya sonra da Latinceye tercüme etmiştir. Fransızca tercümesi basılmazken, Latince tercümesi 1801'de Paris'te *Oupnekhat* başlığı altında yayınlanmıştır. Friedrich Von Schelling (1775-1854), Arthur Schopenhauer (1788-1860) ve Paul Deussen (1854-1919) gibi Alman bilim adamları, esere duydukları hayranlık ile eserin bilinmesinin Alman entelektüelleri için bir ihtiyaç olduğunu düşünerek Friederich Max Muller tarafından eserin Latineden Almancaya çevrisinin yapılmasını istemişlerdir. Upanişadlar böylece daha birçok batı diline de tercüme edilmeye başlanmıştır.⁴¹

Dârâ'nın bu eseri, Sırru'l-Esrâr ya da Sırr-ı Ekber isimleri ile iki ayrı başlık altında British Museum'da ve Cambridge Royal College'de korunmaktadır. El yazması kopyalarının isimlerinin farklı oluşunun büyük olasılıkla yazarların hatasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

c. BHAGVAT GİTA

Sanskritçeden Farsçaya çevrilen *Bhagvat Gita* India Office Kütüphanes'inde korunan kutsal kitaplardandır. Eserin tercüme edildiği tarih bilinmemektedir. Dârâ'nın Upanişatları tercüme etmeden önce Bhagvat Gita'yı tercüme ettiği tahmin edilmektedir.⁴²

4- Şair Yönüyle Dârâ Şükûh

Dârâ Şükûh'un nesir yazıları üzerine çokça tartışma yapılmış ancak bugüne kadar yapılan çalışmalarda onun şiir yeteneği ve şiirleri hakkında fazlaca değinilmemiştir. İksir-i Azâm adı altında toplanan divanında yirmi beş kıt'a ve birkaç gazel yer alır. Kıt'alarının yirmiden fazlası Hasanatü'l-Ârifîn isimli eserinde toplanmıştır. Özellikle şair Mirza Razi

⁴¹ http://oll.libertyfund.org/titles/upanishads-the-thirteen-principal-upanishads#lf1395_head_004, Erişim: 20/12/2017.

⁴² Hasret Jit Bikrama, Dara Shukuh Life and Works. Indian Press, Allahabad. 1982 s.254-28

Daniş, Tezkire-i Kelimatü’ş-Şüeranın yazarı Muhammed Efzel Sarhoş ve Molla Şah, Dârâ’nın şiirlerinden övgüyle bahsetmiştir.⁴³

Dârâ Şükûh’un eserlerinde vahdet konusu sıkça ele alınmış olup, kendisi Mevlâna Celaleddin Rumî, Nizamî-i Gencevî, Sadi-i Şirazî, Şemseddin Muhammed Hâfız, Nureddin Abdurrahim Camî’ye karşı özel bir ilgi ve hayranlık duymaktadır. ⁴⁴Dârâ Şükûh’un şiirleri ruhun tasnifi ve vahdeti-i vücûd kavramları ile doludur.

5-Baba Lâl Bayrakî ve Dârâ Şükûh

Kendisini İslam tasavvufu altında birleştiren sufilerin yanında gösteren Baba Lâl (1653), Dârâ Şükûh ‘un kalbinde ayrı bir yere sahiptir. Çünkü o Dârâ’ya göre, İslam tasavvuf inancının yayılmasında önemli çalışmalarıyla hizmet etmiş bir temsilcidir. Dârâ, Baba Lâl’i sık sık tasavvuf konularında tartışma ve mükâlemeler için yanına çağırmıştır. Dârâ’nın özel sekreteri olan Chandar Bhan daha sonra *Mukalime-i Dârâ Şükûh ve Baba Lâl* isimli çalışmasında Dârâ Şükûh ve Baba Lâl arasında geçen tüm diyalogu soru cevap şeklinde yazmıştır. 1908-1910 yılına ait Curson Koleksiyonu’nda Puti Urusi’nin Farsça yazdığı el yazmasında da aynı konuya yer verilmiştir ⁴⁵

⁴³ Mehshar, Kemal “Mübahis-i Edyan Der Mecmuau’l- Bahreyn-i Dara Şukuh” Jevahir Lal Nehru University, Mphil Thesis, 2009 s.31.

⁴⁴ Mehshar, Kemal “Mübahis-i Edyan Der Mecmuau’l- Bahreyn-i Dara Şukuh” Jevahir Lal Nehru University, Mphil Thesis, 2009 s.34-35.

⁴⁵ Müctebai, Fetullah, Bengale Der Gand-ı Parsi: Gofarha-yı der Revabıt-ı Ferheng-i İran ve Hend İntişarât-ı Sohen,, Tehran. 1392, s.242-243.

Sonuç

Dârâ Şükûh, yaşamının ilk evresinde tasavvufî fikirlerden etkilenmiştir. Sefînetü'l-Evliyâ ve Sekînetü'l-Evliyâ isimli eserler onun kutsal dinlere ve sufîzme olan ilgisinin ve hayranlığının sonuncunda ortaya çıkan ilk çalışmalarıdır. Dârâ Şükûh'un düşüncelerini toparlayıp kaleme almaya başladığında insanların onun düşüncelerini nasıl bulacağı, düşünceleri hakkında neler söyleyeceği, fikirlerinin rağbet görüp görmeyeceğini çok da önemsememiştir. Zira o yeryüzündeki tüm dinlerde tanrının bir olduğuna inanmış ve bu konudaki fikrini açıkladığında onunla hemfikir olmayanları karşısına almış olmayı da çok umursamamıştır. Çünkü onun bu tarz düşünceleri bir günlük, bir yıllık ya da birkaç okunmuş kitabın ürünü değildir. Dârâ, Allah'ın birliği üzerine mezhep ve din ya da kutsal kitap sınırlaması yapmaksızın uzun süren ve tekrarlanan sohbetler neticesinde böyle bir sonuca ulaşmıştır.

Dârâ Şükûh, genç yaşında Kâdirîyye tarikâtının etkisi altında kalmıştır. Ona göre Kâdirîyye tarikâtı insanı ruhundaki paslardan arındıran ve onu aydınlanma yoluna götüren uygulamalardan oluşmaktadır. O içindeki rahatsız edici duygulardan, aklını kullanarak nefes düzenlemesi ile arınmıştır. (Yoga sistemindeki *Habs-i Dam* ya da *Pranayam* adıyla bilinen metot ile)

Bu dönemde genç Dârâ Şah; Muhibullah, Şah Dilruba, Muhammed Nisanullah, Rostaki, Baba Lâl Das Bayrakî ve Pandit Jagannath Mishra dahil İslâm ve Hindu âlim ve yogilerin etkisinde kalmıştır. Aralarında en çok dikkat çeken Kâdirîyye tarikâtı mutasavvıflarından olan ve Amritsar'daki Altın Tapınağın temel taşlarını atan Hazret Miyan Mir'dir. Dârâ, onun öğretilerinden etkilendikten sonra Kâdirîyye tarikâtına düzenli olarak katılmıştır.

Dârâ Şükûh'un, büyük babası Ekber'den aldığı karşılaştırmalı dinler konulu çalışmalar ve evrensel kardeşlik ve hümanizm gibi düşünceler onun kişiliğini geliştirmede belirgin bir rol oynamıştır. Dârâ Şükûh, lüks yaşam ya da şehvetten zevk almamış; yaşamda refine

edilmiş lezzetler geliştirmiştir. O ömrünün sonuna kadar İslâm ve Hindu dinlerini ortak noktada birleştirmeye çalışmıştır. Bu nedenle onun düşünceleri tasavvuf şairi Mevlâna ile benzerlik göstermektedir. Çünkü ona göre, Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerin inançları ruhen aynıdır. Dinlerdeki farklılıklar sufiler için hiçbir fark oluşturmamaktadır.⁴⁶

Dârâ Şükûh'un eserleri sadece politik değil, aynı zamanda akademik açıdan da büyük önem taşımaktadır. O siyasi bakımdan Müslüman ve Hindular arasında ortak köprü vazifesi üstlenmiştir. Şükûh'un çalışmaları din âlimleri ve Babürlü Devletinin tepkisine yol açsa da çalışmalarına kısa ömründe çok sayıda önemli eserler vererek devam etmiştir. Öte yandan kardeşi Evrengzib zamanında Hindulara ve Şiilere karşı hoşgörüsüz politikaları ile Hindistan'ı kaosa sürüklemiş ve zamanla Hindistan giderek zayıflamıştır. Bu durum, Avrupa sömürge güçlerinin kuvvetlenmesinin önemli sebeplerinden sayılmıştır.

Kaynaklar

ALEVİ, Azra, 1978, Muâsır-ı Cihangirî Hâce Kamgar Hüseyin. Haves Publisher. Aligarh.

CAMPO, Juan E,1953, Dara. Infobase Publication, New York.

ÇAĞDAŞ, Kemal, 1961, "Upanishad'lar" Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt XIX, Sayı: 3- 4 Temmuz-Aralık, Ankara.

FAROOQİ, N.R., 1993, "Dârâ Şükûh", DİA, c. VIII, İstanbul.

FİSCHEL, Walter J., 1951, Jews And Judaism At The Court Of Moghul Emperors in Medieval India Islamic Culture, India.

---

⁴⁶Hasret Jit Bikrama, Dara Shukuh Life and Works. Indian Press, Allahabad. 1982 s.158.

FRANCOİS, Bernier, 1994, Travels in the Mogul Empire, AD 1656-1668, trans. by Archibald Constable on the basis of Irving Brock's version, ed. by Vincent A. Smith. Delhi: Low Price Publications, India.

GÜNGÖR, Özcan- Aksoy Erdal, 2012, “Sosyolojik Açıdan Alevi/Bektaşilerde Tenasüh İnancı” Tük Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi
<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/175/168>,Erişim:
15/12/2017.

HASRET, Jit Bikrama, 1953, Dara Shukuh Life and Works. Indian Press, Allahabad.

MİSC (Upanishads), 1921, The Thirteen Principal Upanishads.

http://oll.libertyfund.org/titles/upanishads-the-thirteenprincipalupanishads#lf1395_head_004,

Erişim:12/05/2017.

<http://www.tjprc.org/publishpapers/--1366121680-2%20-Dara%20Shikoh%20-%20full.pdf>,

Erişim:13/12/2017.

LEVİN, S.F.- N.I, Semenova, 1976, Countries of South Asia; History and Present, Nauka Publishers, Moscow.

MAHFULU’L-HAK, M, 1929, Mecmau’l- Bahreyn s. 45 The mingling of the two oceans, Calcutta, Asiatic Society of Bengal.

MEHSHAR, Kemal, 2009, “Mübahis-i Edyan Der Mecmau’l- Bahreyn-i Dara Şukuh”
Jevahir Lal Nehru University, Mphil Thesis, India.

MUHAMMED, Sâkî Müsteid Han, 1871, Muasr-ı Âlemgirî, Kalküta.

FETULLAH Müctebai, 1972, Bengale Der Gand-ı Parsi: Gofarha-yı der Revabıt-ı Ferheng-i İnan ve Hend İntişarât-ı Sohen, Tehran.

RAY, Selim- Bill, William, Thomas, Nuk Keşver, 1867, Meftau'l-Fetuh, Kanpur.

REİS, Bedriye, 2006, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlâhî Tartışmaları Ve İmâm Rabbân'î Tasavvuf: İlmî Ve Akademik Araştırma Dergisi, 7 Sayı: 16.

RENT, Sing,1895, Risale-i Tariqatu'l-Haqiqat: Dara Shukoh, Gujuranwala, 10 October 2015
The Enlightened Prince Dara Shikoh.

<http://brahmanyam.blogspot.com.tr/2015/10/dara-shikoh-enlightened-prince.html>,

Erişim:12/11/2017.

SCHİMMELE, Annemarie, 1980, Islam in the Indian Subcontinent. Handbuch der Orientalistik. 2. Abt., 4. Bd., 3. Abschn. vii, 303 pp., map. Leiden- Köln.

SEFİNETU'L-EVLİYA, 1853, The Asiatic Society, Kolkata.

SHAHİD, LATİF, - Mushtaq, Qadir, Abdul, 2013, Dara Shikoh: Mystical And Philosophical Discourse, Trans Steller Journal,International Journal of History and research Issn 2249-6963 Vol.3 Issue 2 June

ZALLİ, Menuchehr, ?, İshiyak, Ahmed -Münşaat-ı Nemekin: Nameha ve İsnad-ı Berguzide, Publisher Zayend Desterbeyuter, Yeni Delhi.

DARYUSH, Sayegan, 1904, Dara Shukoh Bangale der Gand- i Parsi, Tehran
<http://bukharamag.com/1388.07.2619.html>, Erişim:10/11/2017.

NAKŞI BENDİ TARİKÂTI VE MÜRŞİTLER SİLSİLESİ,31 Ocak 2013
<http://www.islamdergisi.com/genel/naksibendi-tarikati-musitler-silsilesi-mevlana-halide>

kadar/1

